

Tilburg University

Over de toekomst van het politie-onderzoek in Nederland

Fijnaut, C.J.C.F.

Published in:
Het tijdschrift voor de politie

Publication date:
1984

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Fijnaut, C. J. C. F. (1984). Over de toekomst van het politie-onderzoek in Nederland. *Het tijdschrift voor de politie*, 46(6), 271-278.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Over de toekomst van het politie-onderzoek in Nederland

dr. Cyrille Fijnaut*

I. Inleiding

Het staat buiten kijf dat het Nederlandse politie-onderzoek, zeker als naar de omvang en de variatie ervan wordt gekeken, een vooraanstaande plaats in West-Europa inneemt.¹ Hooguit het Engelse onderzoek kan op deze punten met het Nederlandse concurreren.² Niettemin stellen C.J.M. Corver en J.A. Klok in hun inventarisatie van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar het intern en extern functioneren van de politie in de jaren 1975-1980 vast dat er nog grote 'witte plekken' in het totale onderzoeksterrein bestaan. Afgezien van de afwezigheid van funderend of fundamenteel onderzoek noemen zij hierbij als voorbeeld: leiding en supervisie, bevoegdheden van de politie, relatie met de media en misdaadpreventie.³ Met het oog nu op onder meer de toekomst van het politie-onderzoek in Nederland vond de Stuurgroep Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek Politie (SWO-POL) het belangrijk dat de inventarisatie van deze plekken werd uitgebreid. Zulke inventarisatie kan immers een belangrijk hulpmiddel zijn bij het stellen van prioriteiten in de voortzetting van dit onderzoek en, meer bepaald, in de financiering ervan. Daarenboven vormt zo'n overzicht telkens weer een welkome prikkel voor onderzoekers om met anderen die in dezelfde onderwerpen, problemen, en ontwikkelingen zijn geïnteresseerd als zij, rond de tafel te gaan zitten, ervaringen uit te wisselen, nieuwe literatuur door te praten, etc. etc. De bedoeling van deze uiteenzetting sluit zeker aan bij dit laatste: de intellectuele zinnen te

* Raadadviseur bij het ministerie van justitie, buitengewoon docent aan de K.U. Leuven. Dit artikel is de uitgewerkte versie van een lezing die op 21 september jl. voor politie-onderzoekers werd gehouden op een vergadering van de SWO-POL.

prikkelen. Maar nog meer is zij op de toekomst van het politie-onderzoek in Nederland gericht.

Hierna zal eerst worden stilgestaan bij de manier waarop de witte plekken zijn opgespoord. Opsporing van zulke plekken lijkt heel eenvoudig: gewoon een kwestie van kijken. Maar men ontsnapt natuurlijk niet aan het gegeven dat er vanuit diverse standen naar een onderzoeksterrein kan worden gekeken, en dat het van de blikrichting afhangt welk veld wordt gezien, en dus ook welke witte plekken zichtbaar zijn. Alvorens over zulke plekken te praten moet dus eerst worden aangegeven vanuit welk(e) oogpunt(en) het betrokken domein op zijn zwart-wit-verhouding is bekeken. Vervolgens zal de kijkoefening waarvoor is gekozen, in twee fasen worden overgedaan. Ten eerste zal het historische en comparatieve onderzoek de revue passeren. Ten tweede het onderzoek dat betrekking heeft op de situatie van enkel de Nederlandse politie in deze tijd. In dit tweede gedeelte gaat 't allereerst om een antwoord op de vraag, welke onderdelen van het politie-apparaat tot nu toe buiten schot zijn gebleven. Daarna zal dit onderzoek speciaal in methodisch opzicht aan een 'vlekkentest' worden onderworpen. Omdat deze oefening alles tesamen een tamelijk bont geheel van witte plekken oplevert – hetgeen u wel niet zal verbazen – is de noodzaak des te groter om in een besluit die plekken aan te wijzen die witter dan wit zijn, en zodoende denkbeeldige lijnen te trekken in de toekomst van het Nederlandse politie-onderzoek.

II. Kijken naar de stand van het politie-onderzoek

De stand van het politie-onderzoek in Nederland kan minstens vanuit 4 verschillende posities worden bekeken.

Ten eerste ligt het voor de hand om na te gaan binnen welke disciplines, en daarbinnen weer vanuit welke theoretische kaders en probleemstellingen, de politie daadwerkelijk wordt onderzocht. Zou men dit metterdaad nagaan dan zou bv. blijken dat er weinig of geen psychologisch en economisch onderzoek is verricht, en dat in de sociaal-wetenschappelijke sfeer macro-sociologische en in het bijzonder marxistische, analyses ontbreken.

Ten tweede kan men proberen om als 't ware vanuit het object zelf naar het verrichte onderzoek te kijken, bv. aan de hand van het raamwerk dat ooit door de redactie van het tijdschrift CILIP is ontworpen om de ontwikkelingen van het politie-apparaat in West-

Europa te kunnen volgen.⁴ Legt men dit raster in gedachten over de Nederlandse politie dan springt bv. onmiddellijk in het oog dat de centrale politiediensten tot op heden zo goed als volledig buiten beschouwing zijn gebleven. Denk aan het korps rijkspolitie, de koninklijke marechaussee en de BVD.

Ten derde is het beslist ook heel zinvol om de stand van het politieonderzoek hier te bezien in het licht van de concrete ontwikkelingen in het buitenland.⁵ Wat en hoe wordt daar allemaal onderzocht, en hier niet? Vanuit deze invalshoek bekeken valt het bv. direct op dat thema's als de uitoefening van bepaalde politiebevoegdheden en het politie-vakbondswezen vrijwel onbestudeerd zijn gebleven.

Ten vierde kan ook worden vertrokken vanuit het diffuse begrip 'maatschappelijke relevantie'. Indien hiermee wordt gedoeld op probleemformuleringen zoals die de afgelopen jaren door allerhande actiegroepen, machtsgroepen en instellingen met betrekking tot de politie naar voren zijn gebracht, dan is het zeker ook niet moeilijk om naast de al genoemde nog tal van andere witte plekken vast te stellen. Een losse greep in het vrij overvloedige aanbod levert onderwerpen op als de restructurering van de ordehandhaving, de bejegening van verkrachte vrouwen door politiemensen, de justitiële invloed op het politieke opsporingsbeleid, de samenwerking tussen algemene en speciale politiediensten, de behandeling van verdachten op politiebureau's etc. etc. etc.

Bovendien mag in een speurtocht naar de bedoelde plekken de rol van de wetenschappelijke en maatschappelijke oriëntatie van de betrokken spoorzoeker niet worden uitgevlakt. Welke zijn z'n thematische en methodische voorkeuren? Door welke theoretische en politieke inzichten zijn deze voorkeuren geïnspireerd? Hoe schat hij ingevolge deze inzichten de ideologische component van zogenaamde maatschappelijke relevante probleemformuleringen in? Welke politieproblemen vindt hij dientengevolge zelf in maatschappelijk opzicht zwaarder wegen dan andere?

Het hiernavolgende overzicht van leemten in het Nederlandse politie-onderzoek is niet het resultaat van één enkele inkijk. Zo'n (eezijdige) aanpak van het opgegeven thema leek mij – gelet op het bont geschakeerde gezelschap van politie-onderzoekers in Nederland, en gelet op de rijkelijke ontplooiing van het politie-onderzoek in de voorbije decennia, mondiaal bekeken dan, – niet aangewezen. Mijn voorkeur ging en gaat in dit verband uit naar een 'mixage' van enkele perspectieven, en wel van de 'object-benadering' en de 'buitenland-benadering'. Speciaal deze combinatie is uitgezocht omdat zij naar mijn idee het meeste houvast biedt voor een zo concreet, zo indringend en zo coherent mogelijke voorstelling van de woeste gronden en de nog niet betreden paden in het onderhavige domein. De 'discipline-benadering' leidt, zoals bekend, in een onderneming als deze maar al te vlug tot etherische beschouwingen, hoe inspirerend deze overigens somtijds ook kunnen werken. De relevantie van probleemformuleringen in de ogen van machts-groepen, belendende instellingen etc. mag in het algemeen en in concreto zeker niet over het hoofd

worden gezien, maar om u hier langs de weg van de maatschappelijke relevantie een realistisch en overzichtelijk uitzicht op het politiedomein te kunnen bieden, leek mij echter zonder nader onderzoek een onmogelijke opgave; hierom ben ik er ook niet aan begonnen. Een beperking die ik mij overigens bij het maken van de vergelijking tussen de stand en de ontwikkeling van het Nederlandse onderzoek en die in het buitenland, wél heb opgelegd, houdt verband met de samenstelling van de primaire doelgroep van deze bijeenkomst. Omdat die voornamelijk uit sociale wetenschappers bestaat, is vrijwel uitsluitend naar het sociaal-wetenschappelijk politie-onderzoek gekeken. Verraadt deze verantwoording van de gevolgde werkwijze ook al enigermate mijn eigen (empirische) onderzoeksoriëntatie, het feit dat eerst zal worden gehandeld over het historische en comparatieve onderzoek en pas daarna over het onderzoek dat als 't ware binnen dit kader van tijd en ruimte is verricht over de politie in Nederland in deze tijd, brengt mijn persoonlijke voorkeur nog scherper tot uitdrukking. De beoordeling van de wetenschappelijke en de maatschappelijke relevantie van het volgende overzicht laat ik verder graag aan anderen over.

III. Historisch en comparatief onderzoek betreffende de (Nederlandse) politie

In de afgelopen jaren is de belangstelling voor de geschiedenis van de politie sterk toegenomen, ook in Nederland. Hier blijkt dit alleen al uit het feit dat een aantal proefschriften geheel of ten dele aan deze geschiedenis werd gewijd.⁶ Daarenboven mag eraan worden herinnerd dat enkele journalistieke publicaties over dit onderwerp heel wat stof hebben doen opwaaien.⁷ Met deze ontwikkelingen is de politiegeschiedenis ook in ons land enigermate uit de politiefesfeer gehaald waarin zij decennia lang heeft gezeten.

Helemaal bij de tijd is dan ook het *plan voor onderzoek naar de geschiedenis van de politie in Nederland* dat onlangs onder de titel *Politie, recht en samenleving in historisch perspectief* is gepubliceerd door een samenwerkingsverband waaraan wordt deelgenomen door de Stichting Studieverzameling 'Het Rijkspolitiemuseum', de Vakgroep Nieuwe en Theoretische Geschiedenis van de Universiteit van Amsterdam en de Vakgroep Strafrechtswetenschappen van de Katholieke Hogeschool Tilburg.⁸ Ook al wordt in deze brochure wel wat te zeer miskend hetgeen in de voorbije 100 jaar aan studiewerk is verricht⁹ en hetgeen in het nabije verleden meer bepaald door de Stichting Museum Koninklijke Marechaussee te Buren is verwezenlijkt, de opstellers ervan hebben in grote lijnen gelijk als zij wijzen op de schaarsheid van het wetenschappelijk onderzoek. Het valt mij dan ook niet moeilijk om de grote elementen van hun onderzoeksplan in dit verband als witte of toch tenminste als lichtgrijze plekken te duiden. We weten inderdaad niet zo bijster veel van de organisatie etc. van een aantal politiediensten en -korpsen. Ook zijn tal van juridische aspecten van het politiewezen tot op heden nog niet bekeken. En het feitelijke functioneren van het politie-

apparaat is eveneens goeddeels buiten beschouwing gebleven.

Een groot bezwaar van dit witte-plekken-plan is echter dat hierin impliciet een zéér 'binnenlandse' visie op de Nederlandse politiegeschiedenis wordt gehuldigd. Zodoende dreigen immers een aantal belangrijke 'buitenlandse' kanten van de Nederlandse politiegeschiedenis aan de aandacht te ontsnappen, terwijl die naar mijn mening evenzeer de moeite van nadere bestudering waard zijn. Daarenboven mag het voor Nederlandse onderzoekers geen probleem zijn om zich ook te verdiepen in de geschiedenis van de politie in andere landen, te meer niet omdat 'onze' politiegeschiedenis meer met die van buitenlandse politiestelsel is verweven dan gewoonlijk wordt aangenomen. Om te beginnen kan worden gedacht aan de geschiedenis van de politie in de Nederlandse koloniën. Hoe werd het politie-apparaat daar succesievelijk georganiseerd?¹⁰ Welke rol speelde het in de 'pacificatie' van de binnenlanden?¹¹ Hoe lagen de connecties tussen deze politie-apparaten en de politiediensten in het moederland? Etc. etc. Hier ligt een prachtig terrein van onderzoek vrijwel volkomen braak.¹²

Vervolgens mag de geschiedenis van de operationele betrekkingen tussen de politie in Nederland en de politie in de andere Europese staten worden genoemd. Hoe zijn deze betrekkingen geëvolueerd? Over welke domeinen strekten zij zich uit? Welke rol hebben Nederlandse politiemensen precies gespeeld bij het opzetten van internationale organisaties (Interpol) en bij het beleggen van internationale conferenties? Allemaal vragen die nog maar rudimentair kunnen worden beantwoord.¹³

Ook moet heel nadrukkelijk worden gewezen op de invloed van buitenlandse ontwikkelingen op het politiedenken en de politie-organisatie in Nederland. Bij wijze van voorbeeld kan worden gememoreerd dat de staatkundige studies die omtrent 1900 met betrekking tot het politiewezen werden vervaardigd zeer sterk zijn beïnvloed door de toenmalige Duitse politieliteratuur, en dat de reconstructie van het Nederlandse recherche-apparaat die in deze jaren plaatsgreep, vrijwel volledig was gebaseerd op de hervorming van de politiekorpsen in Duitse steden.¹⁴

Tenslotte mag op deze plaats heel zeker ook de waarde van het vergelijkend historisch onderzoek worden onderstreept. In welke mate komt de geschiedenis van de politie in Nederland overeen met die van de politie in de omringende landen? Welke verschillen zijn er? Hoe kunnen deze worden verklaard? Vertrekkend van de situatie in het Verenigd Koninkrijk Holland zou met name de historie van de politie in België en in Nederland een boeiend object van studie kunnen zijn! Van het vergelijkend *historisch* onderzoek is het maar een betrekkelijk kleine stap naar het vergelijkend onderzoek aangaande de eigentijdse politie-stelsels in de omringende en in andere landen. Wat de Lage Landen betreft is dit onderzoek tot op heden zo goed als volledig overgelaten aan Amerikaanse onderzoekers. Jammer genoeg, want zij hebben er bij gebrek aan talentkennis en speurzinnigheid een potje van gemaakt.¹⁵ De enige vrij grondige studie in West-Europa welke in deze optiek is vervaardigd, is die van A. Funk c.s. over de recente evolutie van de politie in Duitsland, Engeland en Frankrijk.¹⁶ *Vlekkeloos* is deze studie zeker niet maar zij vormt toch een hele prikkelende aanzet tot verdere comparatieve bestudering van het levend verleden van de politiestelsels in West-Europa.¹⁷ Afgezien van de intellectuele vruchten die zulk vergelijkend onderzoek oplevert, is het overigens van groot belang voor de vorming en de beoordeling van het gemeenschappelijk politiebeleid in West-Europa. En in aansluiting op dit vergelijkend onderzoek dient tenslotte te worden gepleit voor onderzoek naar de tegenwoordige politie-situatie in met name Azië, Afrika en Zuid-Amerika. Welke sporen hebben de koloniale politiestelsels daar nagelaten? Hoe zijn zij tegenwoordig georganiseerd en welke rol vervullen zij in de binnenlandse politieke en sociaal-economische ontwikkelingen? Welke betrekkingen bestaan er heden ten dage op dit punt tussen de vroegere koloniale mogendheden en de huidige grootmachten enerzijds en de zg. Derde Wereld anderzijds? In termen van operationele advisering, opleiding en uitrusting etc. etc.¹⁸

IV. Het onderzoek met betrekking tot de politie in Nederland in de tegenwoordige tijd

Keren wij ons nu af van het verleden en de internationale context van de (Nederlandse) politie, en richten wij ons op het onderzoek dat in de voorbije jaren is gedaan over de politie in Nederland in de tegenwoordige tijd, *hic et nunc*. Dit onderzoek zal hierna, zoals aangekondigd, eerst qua materieel object en vervolgens in methodisch opzicht op zijn wijsheid worden doorgelicht.

IV.1. Woeste gronden

Alvorens concreet die delen en die aspecten van het Nederlandse politie-apparaat aan te wijzen die tot nu toe in het onderzoek niet of nauwelijks aan bod zijn gekomen, mag wel de aandacht worden gevestigd op het feit dat er tot nu toe weinig of geen deugdelijke pogingen zijn ondernomen om een wat brede visie op de recente evolutie van politiebestel uit te werken, of althans een visie waarin op grond van behoorlijk

onderzoek dominante ontwikkelingen binnen dit bestel worden aangewezen. Zeker, diverse actiegroepen hebben in de afgelopen jaren op luide toon de komst van de politiestaat in Nederland afgekondigd, maar hun parolen zijn gewoonlijk door gebrek aan een tijdsdimensie, door gebrek aan feitelijke kennis van zaken, door gebrek aan kijk op de globale evolutie van het politiewezen etc. zo gebrekkig dat ze niet erg geloofwaardig zijn.¹⁹ Weer andere gebreken kleven overigens aan het denkwerk van anderen, bv. aan de invloedrijke visie die de Projectgroep Organisatiestructuren heeft uitgedacht.²⁰ Er is dus nog alle ruimte voor de ontwikkeling van alternatieve visies! Hier is trouwens ook behoefte aan, in het bijzonder in het wetenschappelijk onderzoek. Want de beschikbaarheid van zulke visies kan niet alleen leiden tot het opzetten van nieuw, fris onderzoek, maar zij daagt ook uit tot het synthetiseren van het onderzoek dat al werd verricht. En dit laatste zou in Nederland – na zo'n twintig jaar onderzoek – geen overbodige luxe zijn. Maar wie durft een dergelijk inspannend karwei aan?

Bekijkt men vervolgens desalniettemin het Nederlandse politie-apparaat van 'buiten naar binnen', van de zachte schil naar de harde kern, en van 'boven naar onder', van de centrale delen naar de lokale organen, dan komt men al vlug tot de conclusie dat ondanks alles nog hele delen van het politie-apparaat, en niet de onbelangrijkste, buiten het onderzoek zijn gebleven. Ten eerste kan het niemand ontgaan dat het niet-reguliere politie-apparaat tot op grote hoogte buiten de wetenschappelijke kijker is gebleven. Hierbij kan allereerst worden gedacht aan het *bijzondere* politie-apparaat: al die diensten en personen die met het oog op de handhaving van bijzondere wetten over beperkte controle- en opsporingsbevoegdheden beschikken. De belangstelling voor dit apparaat groeit wel, getuige bv. het laatste boek van wijlen F. Perrick,²¹ het proefschrift van G. Aler²² en het jaarverslag van de procureurs-generaal over 1982,²³ maar het sociaal-wetenschappelijk onderzoek staat nog zo goed als nergens.²⁴ Eigenaardig genoeg! Want, zoals de afgelopen jaren overduidelijk is gebleken, kunnen deze talrijke diensten en ambtenaren in hele vitale sectoren van het maatschappelijk leven – de economie, het milieu, arbeidsomstandigheden etc. etc. – een uiterst gewichtige rol spelen.²⁵ Verder moet er hier op worden gewezen dat het *particuliere* politie-apparaat, ruimer: de veiligheidsindustrie, nog minder de belangstelling van wetenschappers heeft getrokken.²⁶ Ondanks het feit dat met name vanuit de kring van de reguliere politie (H.J. Heyboer) herhaaldelijk op de problemen die de opbouw van dit apparaat stelt, is geweest, ontbreekt het zelfs nog aan inventariserende studies.²⁷ Gelet op het toenemend belang van deze industrie valt het te hopen dat deze achterstand in het onderzoek snel wordt ingelopen.²⁸ Meer bepaald is het van belang dat de relaties tussen deze beide politie-apparaten en de reguliere politie worden onderzocht. Hoe ligt hun onderlinge operationele samenwerking? In welke mate maakt het particuliere politie-apparaat zich de methodes van de reguliere politie eigen, en omgekeerd? Hoe staat het feitelijk met de verhoudingen tussen de

bijzondere opsporingsdiensten, hun resp. departementen en lagere besturen, en het openbaar ministerie? Hoever reiken de militaire invloeden in de veiligheidsindustrie? Etc. etc.²⁹

Ten tweede is zéér opvallend dat, voor wat het reguliere politie-apparaat betreft, het onderzoek vrijwel volledig is geconcentreerd op de gemeentepolitie. Dat wil zeggen dat het rijkspolitieapparaat door de wetenschap vrijwel ongemoeid is gelaten: de rijks-politie en de rijksrecherche, de marechaussee en de BVD, de CRI en de gerechtelijke laboratoria, de opleidingen en de technische diensten enz.³⁰ Persoonlijk vind ik dit een zéér groot gemis in Nederlandse politie-onderzoek, onder andere omdat zodoende in wetenschappelijke en andere kringen een zeer onevenwichtig beeld van de Nederlandse politie en van de toekomst van het politie-onderzoek kan ontstaan. Daarenboven maakt dit levensgrote gat het quasi-onmogelijk om op een dragelijke empirische basis een wat synthetische visie op de recente evolutie van de politie in Nederland te ontwikkelen.

Ten derde kan worden vastgesteld dat in de sfeer van de gemeentepolitie het onderzoek tot nu toe hoofdzakelijk betrekking heeft gehad op de algemene en/of de geüniformeerde diensten. Anders gezegd: de justitiële diensten, de verkeersdiensten, de logistieke diensten én de ME zijn schromelijk verwaarloosd. Hoe zij bv. zijn georganiseerd, hoe ze werken, voor welke dilemma's ze staan, hoe ze deze 'oplossen', welke relaties ze met niet-politiële diensten onderhouden, welke bijdrage ze leveren aan de beheersing van openbare orde, verkeer en misdaad – dat is allemaal vrij duister. Zeker nu de justitiële diensten en de verkeersdiensten om allerhande redenen in de malaise zijn komen te verkeren – ze worden vrijwel overal afgeslankt zoniet opgeheven – is het meer dan aangewezen de empirische studie van deze onderdelen met kracht aan te vatten. Enerzijds om via deze invalshoeken kijk te krijgen op de globale ontwikkeling die de gemeentepolitie momenteel doormaakt. Anderzijds om een bijdrage te leveren aan de beantwoording van de vele praktische, maar hierom nog niet – in maatschappelijk en politieel opzicht – onbelangrijke vragen, die deze evolutie oproept.

En – ten vierde – voorzover dan de organisatie en taakuitoefening van de (geüniformeerde) gemeentepolitie zijn bestudeerd, moet toch worden gewezen op de eenzijdigheid en de oppervlakkigheid waarmee dit veelal is gebeurd. Dit wordt in mijn ogen zéér goed geïllustreerd door de afwezigheid van indringend empirisch onderzoek naar de manier waarop deze politie gebruik maakt van haar algemene en bijzondere bevoegdheden.³¹ Niet alleen heeft in Amerika in de jaren '60 geen andere kwestie het sociaal-wetenschappelijk politie-onderzoek meer gestimuleerd dan deze, maar het gaat hier ook om een vraagstuk dat meer dan welk ander ook het hart van het politieprobleem in een democratische rechtsstaat raakt: de legitimiteit van dwangmatig en, als 't moet, gewelddadig overheids-optreden.³²

In directe aansluiting op dit laatste punt is het – ten

vijfde – ook opmerkelijk dat de feitelijke betrekkingen tussen politiechefs en politiekorpsen aan de ene kant en hun plaatselijke beheer- en gezaghebbers nog nimmer het voorwerp van grondig onderzoek hebben uitgemaakt. Niettemin ging een van de eerste en nog steeds een van de voornaamste vernieuwende onderzoeken in dit domein juist over dit soort zaken: *Varieties of police behavior* (1968) van J.Q. Wilson. En, zoals Wilson heeft aangetoond, het betreft hier verhoudingen die een verregaande invloed hebben op o.a. de organisatie van de politie, op haar eigen cultuur, en op haar optreden naar burgers toe.

Ten zesde mag niet over het hoofd worden gezien dat de onderzoekers in Nederland nog steeds geen belangstelling hebben gekregen voor het politievakbondswezen. Ofschoon de eigen vakbonden al de hele eeuw door een belangrijke rol hebben gespeeld in de ontwikkeling van het politie-apparaat, hebben zij zeker in de voorbije 10 jaar een zéér invloedrijke machtspositie binnen het politiebestedel opgebouwd. Soms kan men zelfs vormen van radicalisering in hun gelederen ontwaren die tot voor kort alleen bij de *blue power* in de Verenigde Staten van Amerika voorkwamen. De relevantie van vakbondsonderzoek in dit domein neemt dan ook gestaag toe. Want afgezien van kwesties als de interne organisatie van deze bonden en hun positie binnen het gehele Nederlandse vakbondswezen, rijzen hier onmiddellijk ook vragen die alles te maken hebben met onder meer de controleerbaarheid en de veranderbaarheid van het politie-apparaat. Het Amerikaanse en Engelse onderzoek terzake laat hierover geen twijfel bestaan.³³ Maar in Nederland valt op dit punt nog alles te doen.

Op de laatste plaats ontbreekt het naar mijn mening beslist aan reflectie over het fenomeen zelf van politie-onderzoek: onderzoek onderzocht. Te vaak wordt in dit verband alleen stilgestaan bij de problemen die onderzoekers ondervinden als ze in een korps onderzoek willen gaan of blijven doen. Met dit laatste bedoel ik niet zozeer dat ook wel eens zou mogen worden gekeken naar de mogelijkheden die men krijgt – hoe interessant dit, zeker bij vergelijking met andere instellingen, ook kan zijn – maar vooral dat er nog heel wat andere problemen dan deze de aandacht verdienen. Hier kan bv. de institutionalisering van dit onderzoek worden genoemd. Al vlug gaan de gedachten dan enkel uit naar het W.O.D.C. en aan de onderzoekafdeling van het ministerie van binnenlandse zaken – en hier is ook reden voor –,³⁴ maar waarom ook niet eens wat meer gekeken naar de ontwikkeling van het politie-onderzoek aan de universiteiten, en bv. gezocht naar een antwoord op de vraag, hoe het komt dat universiteiten die voor politievraagstukken interesse (lijken te) hebben, ofwel deze sector vrij vlug verlaten ofwel in jaren nimmer aan serieus onderzoek toekomen? Hieraan vast zit een andere interessante kwestie, nl. de opbloei van dat hele commerciële netwerk van personen en bureau's die tegen honorering allerhand onderzoekwerk ten behoeve van de politie verrichten. Hoe omvangrijk is dit netwerk eigenlijk? Wat is het gepresteerde onderzoek theore-

tisch waard? Hoeveel kost het? Waarover gaat het? Welke bindingen bestaan er tussen dit netwerk en het politie-apparaat, de universiteiten en de politieke partijen? Gedegen onderzoek hiernaar zou wetenschappelijk en beleidsmatig van belang zijn!³⁵ Niet minder belangwekkende resultaten zou tenslotte onderzoek naar de reacties in politiekring op 15 jaar sociaal-wetenschappelijk onderzoek kunnen opleveren. Het zou een grove fout zijn om hierbij alleen te denken aan de (verandering van) standpunten van potentiële autoriteiten ten opzichte van (soorten) onderzoek en onderzoekers, en aan hun (nieuwe) strategieën om met aanvankelijke onderzoeksopzetten en onderzoeksresultaten om te gaan. Van zeker zoveel gewicht zijn de opvattingen en de houdingen die langzamerhand bij 'gewone' politiemensen omtrent wetenschappelijk onderzoek zijn gegroeid.³⁶ Per slot van rekening zijn zij gewoonlijk het object, zoniet het slachtoffer van onderzoek geweest, en terecht zullen zij in de toekomst direct, in persoon, en indirect, via bv. hun vakbonden, een belangrijke rol gaan spelen in het te voeren onderzoeksbeleid.

IV.2. Onbetreden paden

Bij een beschouwing van de wegen welke tot nu toe in het politie-onderzoek werden bewandeld, komt men vooral de enquête, het interview, de participerende observatie en de inhoudsanalyse tegen. Wat verder direct opvalt, is dat deze methodes wel veelvuldig worden gebruikt, maar dat de kritische reflectie op hun toepassing in dit verband zo goed als volledig ontbreekt, laat staan dat er wordt gediscussieerd over de relevantie van andere methodes. Toch zijn zulke reflectie en discussie niet overbodig. Het eerste punt kan worden geïllustreerd aan de hand van het *evaluerend onderzoek*, waartoe het merendeel van de tot nu toe verrichte studies kan worden gerekend. Voorop kan worden gesteld dat evaluatie van politie-organisatie en politie-optreden een goede zaak is, zeker in een tijd van materiële schaarste. Zij kan er toe bijdragen dat de uitgaven voor de politie beter moeten worden afgewogen t.o.v. uitgaven in andere, en misschien wel meer belangrijke segmenten van de collectieve sector. Zij stemt al vlug tot nadenken over de politie in het algemeen, en kan zo de rationalisering van de maatschappelijke discussie over dit beladen onderwerp bevorderen. En zij kan ook belangrijke en nuttige veranderingen in (de werking van) het politieapparaat en de controle daarop bewerkstelligen. Maar welk resultaat en welk effect zij heeft, kan hebben, mag hebben, hangt m.i. in sterke mate af van de wijze waarop wordt geëvalueerd, althans dit kan resp. moet hier sterk van afhangen. En, zo gezien is het meer dan opmerkelijk dat er niet of nauwelijks wordt gedebatteerd over de wijze waarop, en de criteria volgens welke de Nederlandse politie in de afgelopen jaren gewoonlijk is geëvalueerd, nl. via vrij simpele vragen, observaties, tellingen m.b.t. de gevoelens van (on-)tevredenheid en (on-)veiligheid bij de bevolking, m.b.t. nogal formele residuen van het feitelijke optreden zoals de omvang van het vuurwapengebruik en oplossingspercentages, m.b.t. concrete uitlatingen

en handelwijzen van politiemensen t.o.v. burgers enz. Gelukkig zijn in het land van herkomst, Amerika, deze evaluatie-praktijken stilaan in discrediet geraakt, en wordt daar naar nieuwe, en betere mogelijkheden gezocht. Vermeldenswaard zijn met name de ontsnapingspogingen van G. Marx.³⁷ Hij zoekt o.a. meer kwalitatief georiënteerde uitwegen zoals b.v. de toepassing van dwangmiddelen en de ervaring van de betrokken burgers hiermee, de oplossing van sociale problemen door politiemensen en de beoordeling hiervan door de omringende instanties, het peil van de vakkennis bij politiemensen, en het beeld van de politie in de pers, in de politiek, bij autoriteiten. Mijns inziens moet op deze wegen worden voortgegaan, omdat zo de politie niet alleen gedifferentieerder maar ook realistischer zal worden geëvalueerd dan tot nu toe in 't algemeen 't geval is geweest.

Een andere illustratie van het eerstgenoemde punt is het feit dat nog nooit is geschreven over de hantering van o.a. participerende observatie in het kader van *infiltrerend onderzoek*, bv. door de eigenlijke doeleinden ervan te verzwijgen. Toch is ook dit een aspect van het politie-onderzoek dat niet uit het oog mag worden verloren. De politie is nog altijd een machtige instelling omdat zij met indringende middelen een aantal vitale functies in staat en samenleving vervult. Maar juist hierom is zij ook een aantrekkelijk doelwit voor allerhande oppositionele groepen en bewegingen: door het politieapparaat ter discussie te stellen kan men zijn verzet tegen de tegenwoordige ordening van de maatschappij op een aangrijpende manier profileren. Voor geëngageerde onderzoekers, zeker als ze ook nog erg op publiciteit uit zijn, kan de verleiding dan ook groot zijn om via onderzoeksmethoden die op 't eerste oog 'onschuldig' lijken, brisant materiaal over de politie te verzamelen, en/of via recrutering van tipgevers – dus op contra-politiële wijze – van buitenaf door te dringen in het politie-apparaat.³⁸ Vanzelfsprekend scheppen zulke werkwijzen heel wat problemen. Op de eerste plaats voor de onderzoeker zelf. Die zal zowel operationele als morele problemen moeten oplossen. Hoe kan hij ter plaatse zijn eigenlijke doel verhullen en toch het gezochte materiaal inzamelen? Hoever kan hij gaan met materiaal, met name vertrouwelijk materiaal, dat hem voor een bepaald doel is gegeven, te (laten) gebruiken voor volstrekt andere doeleinden? Maar het zal duidelijk zijn dat de draagwijdte van zulke problemen en de verkozen oplossingen verdergaat dan de persoon van de onderzoeker. Door züs of zo te handelen stelt hij immers ook de beroepsethiek zwaar op de proef en kan hij zelfs het bestaan van een hele onderzoeksrichting op het spel zetten. Naar mijn mening krijgen netelige kwesties als deze in het Nederlandse taalgebied lang niet de aandacht die ze verdienen. Eigenaardig genoeg, want het gaat hier om vragen die alles te maken hebben met mogelijkheden en de relevanties van sociaal-wetenschappelijk politie-onderzoek.

Naast het gebrek aan kritische reflectie op de gebruikelijke onderzoeksmethoden, is er de afwezigheid van discussie over de zin van andere methodes.

Niettemin is zo'n discussie aangewezen, zowel in het belang van een verdere differentiëring van het politie-onderzoek, als in het belang van de aansluiting van dit onderzoek bij het sociaal-wetenschappelijk onderzoek in het algemeen. De volgende twee voorbeelden mogen een en ander illustreren.

Het *eerste voorbeeld* betreft de budget-analyse. Deze vorm van analyse is bij mijn weten nog zo goed als nooit toegepast op de politie in Nederland.³⁹ Eigenaardig genoeg overigens, want de politie is o.a. een zéér arbeidsintensief bedrijf. Niettemin kan de toepassing ervan héél zinvol zijn. En dan mag in eerste instantie best worden gedacht aan het gebruik van deze methode in het kader kosten-baten-onderzoek, maar haar mogelijkheden liggen veel ruimer. Budgetten kunnen immers ook worden aangewend als indicatoren van het gevoerde beleid, d.w.z. dat via de analyse van budgetten beleid kan worden opgespoord en verhelderd. Enerzijds het beleid dat binnen een bepaalde instelling of sector, in dit geval de politie, wordt gevoerd. Anderzijds het globale beleid, waarvan het politiebeleid een onderdeel uitmaakt. In 't eerste geval kunnen bv. prioriteiten in het korpsbeleid worden getraceerd, in het tweede geval de positie van het politiebeleid in het justitiële beleid of het bestuurlijke beleid in de gemeenten.⁴⁰ Daarenboven zijn de resultaten van dergelijke analyses uitgelezen aanknopingspunten voor verder onderzoek, bv. interviewing van de beleidsmakers en hun onderhorigen.

Als *tweede voorbeeld* kan de biografie worden genoemd, zeker nu deze vorm van studie een geweldige en weldadige heropleving in de sociale wetenschappen doormaakt.⁴¹ Vanzelfsprekend kan hierbij worden gedacht aan biografische studies omtrent één persoon, naar het voorbeeld van Shaw's *The jack roller* en Sutherland's *The professional thief*. Maar zeker zo interessant is het collectief-biografisch onderzoek. Uit welke klassen komen politiemensen voort? Wat bewoog hen om de politie in te gaan? Welke cultuur brachten zij de politie binnen en welk effect had en heeft dit op de politie-organisatie en het politie-optreden gehad? Hoe verging het deze mensen in de politie en hoe evolueerden hun sociale betrekkingen buiten de politie? Etc. etc. Op dit ogenblik beleven we, ook in Nederland, wel een toenemende interesse voor de biografie van individuele politiemensen. Het is te hopen dat de andere, nieuwere vorm van dit soort onderzoek ook de interesse van sociale wetenschappers opwekt, want er kunnen verbluffende inzichten omtrent het functioneren van de politie uit worden gewonnen.

V. Besluit: een prioriteitstelling

Vorenstaande 'witte' beschouwing over het politie-onderzoek in Nederland maakt in elk geval duidelijk dat er in de toekomst nog alle ruimte is voor nieuw, inspirerend en nuttig onderzoek. Zelfs zoveel ruimte dat de vraag naar prioriteiten méér dan vanzelfsprekend is. Nu kan deze vraag welhaast per definitie nooit beslissend worden beantwoord. Maar voortgaande in de benadering van de stand van zaken die hiervoor is

gehanteerd, zou als volgt op deze vraag kunnen worden ingegaan.

Hoogste prioriteit moet worden gegeven aan 1) het onderzoek van de geschiedenis van de algemene politie in Nederland, en 2) het onderzoek van de centrale delen van het huidige reguliere politie-organ. In tweede orde zou de voorkeur enerzijds kunnen uitgaan naar onderzoek betreffende het bijzondere en particuliere politie-apparaat, en anderzijds naar het comparatieve onderzoek.

Tenslotte mag worden gehoopt dat de onderzoekers meer dan tot nu toe het geval is geweest, zullen proberen om hun onderzoek te enten op een globale visie op de ontwikkeling van het politie-apparaat in Nederland. In de mate dat zulke visies dan ook nog theoretisch relevant zijn, zullen zij niet alleen wetenschappelijk maar ook praktisch meer betekenis hebben.

Noten

- 1 C. Fijnaut. *De praktijk van de wetenschap en de politieke praktijk. Een vergelijking van de situatie in België met die in de omliggende landen.* In: *Strafrechtsbedeling en wetenschappelijk onderzoek.* Gent, 1978, 73-150.
- 2 Voor een oriëntatie op het Engelse politie-onderzoek kan lezing van de volgende publicaties worden aanbevolen: R.V.G. Clarke en P. Mayhew (eds.), *Designing out crime.* London, 1980. P. Hain (ed.), *Policing the police.* London, 1979-1980, 2 dln., en S. Holdaway (ed.), *The british police.* London 1979.
- 3 C.J.M. Corver en J.A. Klok. *Inventarisatie politie-onderzoek.* Amsterdam, 1981 (SISWO-Publicatie 216).
- 4 Redaktion CILIP. *How does CILIP conceptualize its police indicators.* Berlijn, 1980.
- 5 Vgl. M. Cain. *Trends in the sociology of police work.* International Journal of the Sociology of Law, 1979, 7, 143-167.
- 6 Te denken valt o.a. aan J. Charité. *De sociaal-democratische bond als orde- en gezagsprobleem voor de overheid (1880-1888).* Den Haag, 1972. A.M. Elias. *Het nationaal syndicaat, 1802-1805.* Bussum, 1975. C. Fijnaut. *Opdat de macht een toevlucht zij? Een historische studie van het politie-apparaat als een politieke instelling.* Antwerpen-Arnhem, 1979. J.J.H. Suyver. *De zeggenschap over het politieorgaan naar Nederlands recht.* Arnhem, 1976. P. van Reenen. *Overheidsgeweld. Een sociologische studie van de dynamiek van het geweldsmonopolie.* Alphen aan den Rijn, 1979.
- 7 F. Dekkers. *Eindhoven 1933-1945.* Haarlem, 1982. A. den Doolaard. *Londen en de zaak van 't Sant.* Amsterdam, 1980. M. Schouten. *De zaak Oss.* Amsterdam, 1982.
- 8 Stichting 'Het Rijkspolitie-museum'. *Politie, recht en samenleving in historisch perspectief. Een plan voor onderzoek naar de geschiedenis van de politie in Nederland.* Voorburg, 1983.
- 9 Zie bv. J.V. Rijpperda Wierdsma. *Politie en justitie. Een studie over hollandschen staatsbouw tijdens de republiek.* Zwolle, 1937, en W. van den Hoek. *De geschiedenis van het wapen der Koninklijke Marechaussee.* 's-Gravenhage, 1963.
- 10 C.G.E. de Jong. *De organisatie der politie in Nederlandsch-Indië.* Leiden, 1933. P. Paul. *Korps politie Nederlandse Antillen, 1949-1959.* Willemstad, 1959.
- 11 H.J. Schmidt en M.H. du Croo. *Marechaussee in Atjeh.* Maastricht, 1943.
- 12 P.E. Igbinovia. *The pattern of policing in Africa: the french and british connections.* The Police Journal, 54, 1981, 2, 123-156. Vgl. Ch. Jeffries. *The colonial police.* Londen, 1952.
- 13 De beste studies zijn tot nu toe gemaakt over de samenwerking tussen de tsaristische geheime dienst, de Okranha, en de politie in West-Europa. Zie o.a. R.J. Johnson. *The Okhrana abroad, 1885-1917: a study in international*

police cooperation. Columbia University, 1970 (niet gepubliceerd), en F.S. Zuckerman. *The russian political police at home and abroad (1880-1917): its structure, functions, methods, and its struggle with the organised opposition.* New York University, 1973 (niet gepubliceerd). Verder bv. ook R.B. Jensen. *The international anti-anarchist conference of 1898 and the origins of Interpol.* Journal of Contemporary History, 16, 1981, 2, 323-347.

14 C. Fijnaut. *Over de traditie van de politiewetenschap in West-Europa* (nog niet gepubliceerd).

15 Zie bv. H.K. Becker. *Police systems of Europe. A survey of selected police organizations.* Springfield Ill., 1973. Stukken en stukken beter is nog steeds de befaamde studie van R.B. Fosdick. *European police systems.* New York, 1915. Vergelijk verder D.H. Bayley. *The police and political change in comparative perspective.* Law and Society Review, 1971, 91-112, en A. Funk en F. Werkentin. *Pour une nouvelle analyse du développement de la police en Europe occidentale.* Déviance et Société, 2, 1978, 97-129.

16 A. Funk, U. Kausz en Th. von Zabern. *Die Ansätze zu einer neuen Polizei. Vergleich der Polizeientwicklung in England/Wales, Frankreich und der Bundesrepublik Deutschland.* In: E. Blankenburg (Hrsgb.). *Politik der inneren Sicherheit.* Frankfurt am Main, 1980, 16-90.

17 C. Fijnaut en L. van Ouirve. *Police and the organisation of prevention.* In: M. Punch (ed.), *Control in the police organisation.* Cambridge, Mass., 1983, 47-59.

18 Zie bv. J.A. Lindquist. *Philosophy and practices of policing in five republics in Latin America.* University of California, 1970 (niet gepubliceerd). Verder ook M.T. Klare en C. Arnson. *Supplying repression. U.S. Support for authoritarian regimes abroad.* Washington, 1981.

19 Zie bv. E. Nicolas, P. van Tongeren e.a. (red.) *Repressie in Nederland.* Amsterdam 1980. Voor een scherp commentaar op publikaties als deze raadplege men het artikel *Die hilflose Polizeikritik. Eine Auseinandersetzung mit polizeikritischer literatur der letzten Jahre* in CILIP, 1982, 13, 4-36.

- 20 C. Fijnaut en L. van Outrive. *Beschouwingen aangaande het rapport Politie in verandering*. Het Tijdschrift voor de Politie, 40, 1978, 1, 14-24.
- 21 F. Perrick. *Politie in Nederland*. Zwolle, 1982, 84-87.
- 22 G.P.A. Aler. *De politiebevoegdheid bij opsporing en controle*. Zwolle, 1982.
- 23 *Jaarverslag openbaar ministerie 1982* (Tweede Kamer, Z. 1983-1984, 18, 100, VI, bijlage VIII).
- 24 M.V.C. Aalders. *Handhaving van de hinderwet*. Amsterdam 1980.
- 25 L. van Outrive en C. Fijnaut. *De ontwikkeling van de kriminologische sociologie en van de studie van de politiediensten*. In: P. Ponsaers en R. de Cuyper. *Arbeidsinspectie: overheidszaak of privé-aangelegenheid*. Antwerpen, 1980, 1-20.
- 26 Een uitzondering is bv. J. Fiselier. *Slachtoffers van delicten. Een onderzoek naar verborgen criminaliteit*. Nijmegen, 1978.
- 27 Zie o.a. H.J. Heyboer. *De (gevaarlijke) ontwikkeling van een particulier politiewezen*. Delikt en Delinkwent, 9, 1979, 1, 5-23.
- 28 Vgl. Cl.D. Shearing, M.B. Farnell en Ph.C. Stenning. *Contract security in Ontario*. Toronto, 1980.
- 29 D.J. Freedman en Ph.C. Stenning. *Private security, police and the law in Canada*. Toronto, 1977.
- 30 Tot de weinige uitzonderingen behoren o.a. J. Cuperus en R. Klijnsma. *Onderhandelen of bestormen. Het beleid van de overheid inzake terroristische acties*. Groningen, 1980, en D. Wijmer en J. Delventhal. *Lelystad: Rijkspolitie tussen dorp en stad*. Amsterdam, 1977.
- 31 Een uitzondering is bv. L. Veendrick en R. Jongman. *Met de politie op pad. Een onderzoek naar het aanhoudingsbeleid van de politie op straat*. Groningen, 1976.
- 32 Zie o.a. R.G. Rumbaut en E. Bittner. *Changing conceptions of the police role: a sociological review*. In: N. Morris en M. Tonry (eds.). *Crime and Justice*, 1979, 1, 239-288.
- 33 Voor Engeland raadplege men met name R. Reiner. *The blue-coated worker. A sociological study of police unionism*. Cambridge, 1978. Voor Amerika o.a. J.H. Burpo. *The police labor movement*. Springfield, 1971; H.A. Juris en P. Feuille. *Police unionism. Power and impact in public sector bargaining*. Lexington, Mass., 1973; A.Z. Gammage en S.L. Sachs. *Police unionism*. Springfield, 1972. S.C. Halpern. *Police employe organizations and accountability procedures in three cities: some reflections on police policy-making*. Law and Society Review, 8, 1974, 4, 561-582.
- 34 Zie o.a. C. Fijnaut. *De beleidsrelevantie van het beleidsgerichte onderzoek*. Het Tijdschrift voor de Politie, 42, 1980, 4, 149-159.
- 35 Vgl. F. Bovenkerk. *Een gat in de markt?* Sociologische Gids, 27, 1980, 1, 67-71.
- 36 Vgl. het commentaar van de politie-autoriteiten dat als bijlage is opgenomen in de studie van R.V. Ericson. *Making crime. A study of detective work*. Toronto, 1981, 228-242.
- 37 G. Marx. *Alternative measure of police performance*. In: E. Viano (ed.). *Criminal justice research*. Lexington, Mass. 1975, 179-193.
- 38 Zie hierover o.a. K.T. Erikson. *A comment on disguised observation in sociology*. In: W.J. Filstead (ed.). *Qualitative methodology. Firsthand involvement with the social world*. Chicago, 1972, 252-260.
- 39 Vgl. *Politie en bezuinigingen*. Warnsveld, 1983. (Informatiebulletin Politiecentrum Huis 't Velde, Themanummer 1).
- 40 Zie o.a. C. Fijnaut, M. Reynders e.a. *De positie van de gemeentepolitie in het gemeentelijk beleid, 1974-1980*. (Verslag III Onderzoek Gemeentepolitie Limburg). Hasselt, 1983, en L. Huyse. *75 miljard, om wat te doen? De justitiebegrotingen van 1966 tot 1975*. Leuven, 1975.
- 41 D. Bertaux (ed.). *Biography and society. The life history approach in the social sciences*. Londen, 1981.